

EEDER

Edebî Eleştiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

“Takvîm-i Vekâyi'den 1928 Yılına
Sürelî Yayınlar ve Edebiyat” Özel Sayısı

Aralık 2021

Atf/Citation: Aydoğdu, Orçun (2021). “Aks-ı Sada Gazetesinin Edebiyat Sayfası Üzerine Bir İnceleme”, *Edebî Eleştiri Dergisi*, Takvîm-i Vekâyi'den 1928 Yılına Sürelî Yayınlar ve Edebiyat Özel Sayısı, s. 198-221.

Orçun AYDOĞDU*

Aks-ı Sada Gazetesinin Edebiyat Sayfası Üzerine Bir İnceleme**

A Review On The Literature Page of Aks-ı Sada Newspaper

ÖZ

Samsun; Ermeni, Rum ve Türk nüfusu bir arada barındırması bakımından önemli bir şehirdir. Farklı millete mensup insanların bir arada yaşaması, şehirde çok kültürlü bir ortamın tezahür etmesini sağlamıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla, şehrin gazeteyle tanışması 1870 yılında Rumlar tarafından neşredilen Euksinos (Karadeniz) gazetesıyla gerçekleşir. Edebî, tarihî ve kültürel olayları ihtiva eden Euksinos, Trabzon'da basılmakta ve Samsun'a da gönderilmektedir. Türklerin yayımladığı ilk gazete ise 1908'de neşredilen Aks-ı Sada'dır. Hacı Hüseyin Avni Bey'in matbaasında basılan gazete “Osmanlılık” fikrini benimseyip, İttihat ve Terakki'yi desteklemektedir. Türklerle gayr-ı Müslimlerin beraber yaşayıp “Osmanlı” paydasında birleşmeleri gerektiğini savunan gazetede, bu fikrin karşısında yer alanlar eleştirilmiştir. Gazetenin üçüncü sayfası edebiyata ayrılmıştır. “Kısm-ı mahsus” yazısının altında “edebî” ifadesi yer alıp, çeşitli manzumeler neşredilmektedir. Aks-ı Sada'nın sayfalarını yalnızca şiire açmış olması mühimdir. Bu sayede gazete, adeta, “Samsun'un şiir mektebi” hüviyetini taşımaktadır. Gazetede ilk manzume 19 Ağustos 1324 (1 Eylül 1908) tarihli altıncı sayıda neşredilmiştir. II. Abdülhamid'in tahta çıkışını kutlamak ve istibdadın geride kaldığını göstermek adına çeşitli manzumeler neşredilir. Manzumelerin ortak özelliği ise istibdadın kötülenip, hürriyetin ve meşrutiyetin övülmesidir. Manzumelerin birinin sonunda yer alan “yaşasın askerler yaşasın millet” bu bakımdan önemlidir. Kısm-ı mahsus/ edebî” bölümünün oluşması 16 Kânun-ı evvel 1324 (29 Aralık 1908) tarihli kırkıncı sayıda gerçekleşir. Yayımlanan ilk manzume ise Giresun'dan H. Rüştü'nün gönderdiği “Neşaid-i Sevda” başlıklı derlemidir. Aynı sayıda meşrutiyetin tekrardan yürürlüğe girmesinden dolayı düşünülen bir kıta da vardır. Gazetede edebiyat sayfası düzenli bir şekilde çıkmamaktadır. 40'inci sayıdan sonra 42'nci sayıda manzumelere yer verilirken ardından 51'inci sayıda metinler neşredilir. H. Rüştü, Fevzi, Feyzi ve Hüsnü gibi belirli isimler gazeteye düzenli bir şekilde manzume göndermiştir. Manzumelerde, sevgiliye duyulan özlemden köyün anlatılmasına ve devrin siyasi olaylarına kadar geniş bir yelpazede çeşitli konular ele alınmıştır. Makalede derleme yöntemine başvurulmuş ve manzumelerin bibliyografyası çıkarılıp, işlenen konular bakımından bir sınıflamaya gidilmiştir. Sonuç olarak, Samsun'daki edebî ortamı göstermesi bakımından Aks-ı Sada önemli bir gazetedir.

Anahtar Kelimeler: Aks-ı Sada, Hüseyin Avni Bey, Kısm-ı Edebî, Samsun, Sürelî Yayın

ABSTRACT

Samsun is an important city because it includes a population of Armenian, Greeks, and Turks. Living together with people who belong to different races provides a multicultural environment in the city. As far as it determined the city faced with newspaper first time, named Euksinos(Black Sea) in 1870, published by Greeks. It contains literary, historical, and cultural events. Also, The first newspaper printed by Turks in 1908 is Aks-ı Sada. It is printed in Hacı Hüseyin Avni Bey's press and

* Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, orcun-aydogdu@hotmail.com ORCID: 0000-0002-4029-9743

**Araştırma Makalesi, Geliş Tarihi: 03.09.2021 Kabul Tarihi: 16.11.2021 Yayın Tarihi: 30.12.2021

DOI: 10.31465/eeder.1017720

(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen “ETİK KURUL ONAYI” gerektirmemektedir.)

adopts the (Ottonism) idea as well as supports İttihat and Terakki. The newspaper defends that Turks and non-Muslims must live together integrated with Ottoman's land so who against this opinion criticized. The newspaper's third page is for the literature. The first verse is published in the sixth edition of the book on 19 August 1327 (1 September 1908). To celebrate to throne II. Abdulhamid and to show that dictatorship is left behind many verses is printed. Common features of these verses are a condemnation of dictatorship and praise to freedom and constitutionalism. The quote "long live soldiers, long live nation" at the last part of a verse is important for this reason The first printed verse is Neşaid-i Sevda compilation sent by H. Rüştü from Giresun. In the same edition, there is a removed stanza because of re-enacting to constitutionalism. Important names such as H. Rüştü, Fevzi Feyzi and Hüsnü sent their verses regularly to the newspaper. In verses, there are lots of topics from longing for a lover to political events of the age. This article is made by the compilation method. There is a classification of written topics. As a result, Aks-ı Sada is a crucial newspaper in terms of demonstrating a view to literature in Samsun.

Keywords: Aks-ı Sada, Hüseyin Avni, Literature page, Samsun, Periodical

GİRİŞ

Samsun'daki ilk gazete 1870 yılında "Euksinos" (Karadeniz) adıyla Rumlar tarafından yayımlanmıştır. Gazetenin merkezi Trabzon olmasına rağmen Samsun'da da dağıtılmakta ve ortalama 300 tiraja ulaşır 1 kuruştan satılmaktadır. Euksinos'da tarih, kültür ve edebiyatı ihtiva eden yazılar neşredilmektedir. Devrin siyasî olaylarına temas etmemesi sayesinde on iki yıl yayımlanan gazete, 1882'de yönetsel engellemelere bağlı olarak yayın hayatına son verir. (K. Yust, 1995: 13) Rumlar tarafından neşredilen bir gazetenin on iki yıl gibi uzun bir süre yayımlanması, siyasî ayrılığın ön plana çıkarılmadığı müddetçe milletler arası saygının var olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Samsun'da Türklerin neşrettiği ilk gazete 23 Temmuz 1908'de meşrutiyetin tekrardan yürürlüğe girmesiyle paralel bir şekilde gerçekleşir. II. Abdülhamid'in meşrutiyeti yürürlüğe tekrardan koyduğunu bildirmesiyle, basılan gazete ve dergi sayısı artar. İstanbul dışında Anadolu'da gazete ve dergiler neşredilmeye başlar. Bu durumun bir sonucu olarak 2 Ağustos 1324 (15 Ağustos 1908) tarihinde Samsun'da *Aks-ı Sada* gazetesi ilk sayısını yayımlar. Avnizâde Cemil'in sahibi olduğu gazetede, "*Aks-ı Sada* Anadolu Sesleri" başlığının hemen altında "erbâb-ı hamiyetin vicdanlarından feveran edecek sadalara ma'kestir" cümlesi yer almaktadır. Bu da gazetenin halkın isteklerini, dileklerini ve şikâyetlerini dile getirmek üzere yayın hayatına başladığını göstermektedir. Gazetenin isminin de "seslerin yansıması" anlamına geliyor olması yargıyı destekler mahiyettedir. II. Abdülhamid dönemini "istibdat" mefhumu ile özdeşleştiren halk, artık kendi sesini dile getirmek istemekte ve bunu gazeteye verilen isimle de göstermektedir. İlk sayıda yer alan "İhtiyaç" başlıklı yazı, gazetenin amacını açık bir şekilde gösterdiği için aynen alınması daha uygundur:

"Hakikati düşünen ve vatan ve milletin esbab-ı saadetini ta derinlerden arayarak çıkarabileceği kitleleri tahlil ve tedkik zahmetini ihtiyar eden erbab-ı sa'y ü gayret ve ashab-ı fikret ve hakikatin izhar edecekleri makul ve muhakemeli sadalara ma'kes olacaktır. Malum olduğu üzere gazeteler bir milletin terbiye-i efkârına icra-yı tesir eden en mühim kuvvettir. Bir milletin bütün ihtiyacatını düşünen, söyleyen, öğrenen bir rehber en büyük bir âmil gazetelerdir. Ahalide fikr-i terakkiyi uyandırarak, kendisine lazım olan şeyleri hazırlayacak ve medeni bir heyet-i ictimaiyenin vekil-i umuru olacak odur. Onun için gazeteler, açık sahifeleriyle bütün bu vazife-i umumiyyeye kanun-ı müşarekete ittiba'la umum-ı erbab-ı kalemi hizmete davet eder. İnsan düşünüp bulunduğu hayırlı bir fikri, âli bir maksadı tamim için gazetelere muhtaçtır; bi'n-nefs onu ifa etmesi muhaldir. Gazeteler, bir milletin ruhudur. Siyasiyat, edebiyat, ulum u fûnun ve ticaret gibi hâkim-i insaniyet ve medeniyet olan şunat-ı hakikaya ma'kes gazete sütunlarıdır. Fakat heyhat! O geçen meşum günlerde, zalim

bir çoban önünde akur köpeklerle muhat bir sürüye benzeyen, milletimiz, o masum, mağdur heyet-i ictimaiyemiz, hainlerin örttüğü gaflet, cehalet, zulmet perdelerinin gayr-ı kabil nüfuz kesafetleri arkasından hakikati göremeyerek acz ve meskenet ve zillet ve sefaletle sürüne sürüne bir gör gibi uçurumlara doğru akıp giderken bunlara ne olduklarını ne olacaklarını haber verecek gazeteler idi. Lakin o mukaddes sahifeler erbab-ı hıyanetin müruc-ı efkârı olmak gibi cebri bir melaneti zorla kabul ediyorlardı. Şu harab-abad vatani bir mamure gibi gören o gazetelerdi. İşte o tesir leim ü lanettir ki bugün saçlı sakallı efendilerimizi bile ‘saye-i şahanede nemiz eksik ki’ gibi istihfaf-ı hürriyete sevk eden hayvanlık, o gazetelerin yadigâr-ı hazini, o alçak tesiratın netice-i elimidir. Bugün vatanın saadetine, milletin ikbal ve istikbaline bir perde-i tegafül çeken onlar idi. Ah o melun devr-i istibdat! İşte bu sebeplerle gazeteler o meakis-i hakayık kıymetten düşmüş ve takdir olunmamıştır. Fakat bugün görülüyor ki her hakikati anlatan onlardır. Hürriyetsiz matbuat, muzır sinekler hasil eden ve Anadolu’luların kavlen dedikleri iri haşin yapraklı ağaçlar gibi idi. Lakin şimdi tabnağı hürriyetle tatlı şirin meyveler veren eşcar kıymettardır. Samsun şu menafi-i maddiye a’makına dalmış bu mühim kasabanın gazeteye olan ihtiyacı memalik-i mahrusanın her şehriden fazladır. Bütün ticaretiyle, bütün Anadolu’ya hâkim ve adeta bir ticarethaneden ibaret olan bu şehirde çıkacak gazetenin Anadolu’nun uyumuş bîgâne efkârı üzerinde ne kadar mühim tesirler icra edeceği varest-e-i izahıdır. Ruhü’l-akvam maariftir. Her zaman bağırdığım gibi bugün yine bir lisan-ı tessür ü hüznle beyan ederim ki Samsun henüz bu faziletten mahrumdur. Vatanın aynı mertebe-i ehemmiyetinde olan Selanik, muhterem Selanikliler gayret-i maarifle ne şerefler kazandılar, neler temin ettiler... İbret alalım, gayret edelim; maarife, erbab-ı marifete hürmet gösterelim, neşredelim... Şu biçare Anadolu’yu uyandıralım. Bînihaye zulümle sersemlemiş olan vatandaşlarımızı ayırtalım, tenvir edelim. Birçok muhtelif ve ibtidai anasırın imtizacından mürekkep şu heyet-i masumenin terakkisine hizmet edelim. Ve esasen her gazetenin kendi muhitinin ihtiyacı natik olması bir emr-i lâzım bulunmağla, bizim gazetemizin de en büyük emeli budur, Anadolu’dur. Ve siz ey her tarafta bulunan erbab-ı kalem ve siz ey endişe-i vatanla mustarip olan erbab-ı hamiyet; düşünülecek Anadolu’dur, Anadolu’lardır. Samsun’da bütün bu gayret ve bu himmet devre-i hıyanetin en acı, en tahammül-ferse kahr ve ıztrabatıyla perişan olmuş mağdur bir zavallının hasta dimağına, alfil mevcudiyetine bakıyor. İmdat, merhamet...” (Aks-ı Sada, nu: 1, s. 1)

Adeta bir manifesto niteliği taşıyan yazıda, gazetenin öneminden Samsun’un jeopolitik konumuna kadar pek çok konuya temas edilmektedir. Gazetenin sahibi Anvizâde Cemil ve bu yazının neşredildiği tarihte başmuharrir olan Anvizâde Sıdkı’ya göre gazetenin amacı, halkı bilinçlendirmek ve ilerlemeye teşvik etmektir. Kalem erbabının yani farklı farklı yazarların gazetede yazma amaçları da budur. Gazetenin büyük bir kitleye hitap etme gücünün farkında olan müellif, “İnsan düşünüp bulduğu hayırlı bir fikri, âli bir maksadı tamim için gazetelere muhtaçtır; bi’n-nefs onu ifa etmesi muhaldir” diyerek gazete olmadan fikirlerin yayılmasının zor olduğunu düşünmektedir. Yazar, kitlenin büyük olmasından dolayı, sorumluluğun da fazla olduğu kanaatinde. Çünkü gazete, “âli fikirler” ile halkı buluşturma aracıdır. Müellife göre, II. Abdülhamid de gazetenin rolünün farkındadır ve istibdat döneminde gazeteleri kendi kontrolü altına almıştır. Yazıda belirtilen “çoban” II. Abdülhamid, “ısıran köpekler” ise vezirler başta olmak üzere, padişahın çevresidir. 1908’den sonra gazetelerin tekrardan özgür olduğunu düşünen yazar, özgür olmayan basını, rahatsızlık vermesinden dolayı “muzır sinekler”e benzetmektedir. Yazının son bölümündeyse Samsun ile Selanik’i karşılaştırarak, Samsun’un da Selanik kadar önemli olduğunu söylemekte ve gazetenin amacının halkı, Anadolu’yu aydınlatmak olduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak bu yazıdan anlaşılıyor ki gazeteyi neşredenler, II. Abdülhamid’e baskı rejiminden dolayı kızgın ve hürriyeti büyük bir heyecanla karşılamış olan insanlardandır. Hürriyet sayesinde her şeyin düzeleceğini düşünenlerdendir. Halka yönelme, eğitime ve gelişmeye değer vermeleri de bu bakımdan mühimdir.

Samsun Matbaası veyahut Cemil Matbaası olarak bilinen matbaada basılan *Aks-ı Sada*, “şimdilik cumartesi ve salı günleri neşr olunur Osmanlı gazetesidir” cümlesiyle çıkar. İlerleyen sayılarda; pazar, salı ve perşembe olmak üzere üç gün yayımlanmaya başlar. Bu da gazeteye olan ilginin arttığını göstermektedir. Dört sayfa basılan gazetenin tirajıysa ortalama 400’dür. (K. Yust, 1995: 69) *Aks-ı Sada*’nın imtiyaz sahibi ve müdürü Avnizâde Cemil, başyazar ise Avnizâde Sıdkı’dır. Gazetenin 33’üncü sayısına kadar başyazar Avnizâde Sıdkı’yken 35’inci sayıda Mehmed Hamdi’nin ismi görülür. 58’inci sayıda başmuharrir sütunu boştur. Buradan hareketle Mehmed Hamdi’nin gazeteden ayrıldığı söylenebilir. Gazetenin 164’üncü sayısına kadar başyazarın ismiyle karşılaşılmaz.¹ Belirtilen sayıda, “sermuharrir İbnü’l-Hilmi İsmail Hakkı” ibaresi görülür. Sonraki sayılarda da İsmail Hakkı isminin yer alması, *Aks-ı Sada*’nın sürekli bir başyazara kavuştuğunu göstermektedir.

Aks-ı Sada’nın ilk sayısı 20 kuruşa okuyucuyla buluşurken, 14’üncü sayıdan itibaren 10 kuruşa düşmüştür. Lakin 109’uncu sayıda eski hâline dönerek, 20 kuruşa satıldığı görülür. 140’ıncı sayıda son kez fiyatta değişiklik yapılır ve tekrardan 10 kuruşa düşürülür. Satış fiyatından hareketle, gazetenin bir dönem istediği geliri elde edemediği ve ekonomik şartlara da bağlı olarak zamma gittiği, ardından satışların artıp, mali durumun rahatladığı söylenebilir.

Matbuat-ı Dahiliye Müdürü Kemâl Bey imzasıyla Trabzon’a gönderilen 1 Ağustos 1324 (14 Ağustos 1908) tarihli belgede, *Aks-ı Sada* gazetesinin Dahiliye Nezareti’ne bilgi verilmeden neşredilmeye başladığı anlaşılır ve icap eden muamelenin yapılması talep edilir:

“Trabzon Vilayeti dahilinde ‘Aks-ı Sada yahut Anadolu Sesleri’ namıyla bir gazete çıkarılmağa başlanıldığı, görülen nüshalarından anlaşılıyor. Halbuki Trabzon’da bu nam ile bir gazetenin ihdas ve neşrine ruhsat verildiğine dair idare-i âcizice kayıt ve malumat olmadığından ve bila-ruhsat gazete tab’ı ve neşri matbuat nizamnamesi ahkâmına mugayir bulunduğundan, naşiri hakkında nizamden icap edilen muamelenin ifası hususunun Trabzon Vilayeti Vekâlet’ine emir ve işar buyurulması (...)” (BOA. DH. MKT., 1284-87)

Aks-ı Sada, İttihat ve Terakki’yle beraber partinin düşüncelerini de savunan bir gazetedir. Buna rağmen Dahiliye Nezareti’nden gönderilen bu yazı, devlet bürokrasisinin herhangi bir ayırım yapmadan işlediğini göstermesi bakımından önemlidir. 1908’de meşrutiyetin tekrardan yürürlüğe konmasına bağlı olarak gazetenin de alelacele neşredilip, resmî işlerin sonraya bırakıldığı anlaşılmaktadır. Gazetenin uzun bir süre yayımlanmış olması, aksayan işlerin halledildiğini göstermektedir.

Aks-ı Sada’nın “İhtiyaç” başlıklı manifestosundan da anlaşıldığı üzere, yayın politikası II. Abdülhamid’e muhalefet etmekle beraber, İttihat ve Terakki’yi övmek üzerine teşekkül etmiştir. 2 Ağustos 1324 tarihli sayıdaki “Mesele-i Aşar” yazısı, tarım ve çiftçileri merkeze almasına rağmen, “istibdat” dönemini hicvetmektedir. Yegâne amaç geçmişi kötuleyip, yeni yönetime meşruiyet zemini oluşturmaktır. Yazıda yer alan “kâbus” ifadesi II. Abdülhamid döneminin gazete nezdinde nasıl görüldüğünü göstermektedir. İstibdat devri yalnızca padişah üzerinden değil, padişahın çevresindeki sadrazam ve paşalar üzerinden bir bütün olarak ele alınmıştır. Aynı yazıda “alçak paşalar şimdi hapistedir” cümlesinin kurulması, belirtilen düşünceye kanıt niteliği taşır. İttihat ve Terakki ise özellikle “hürriyet” mefhumu üzerinden övülmektedir. “Cemiyet Sükûn Tavsiye Ediyor” başlıklı yazıda partinin her yönden kötü durumda bir ülke devraldığı

¹ Gazetenin 110-164 arasındaki sayıları görülemediğinden dolayı belirtilen süre daha az olabilir.

belirtilip İttihat ve Terakki sayesinde her türlü zorluğun üstesinden gelineceği düşünölmektedir. Mebusan seçimlerinden kayıkçı esnafının boykotajına kadar pek çok konu fırkanın düşöncelerine paralel bir şekilde gazeteye akseder.

İttihat ve Terakki, başlangıçta Osmanlılık düşöncesini benimsemiştir. Buna paralel olarak *Aks-ı Sada* da Osmanlılık görüşünü benimser. Samsun'un nüfus dağılımında azınlıkların da önemli bir yer tuttuğu düşünöldüğünde, ayırım değil "ittihat" tercih edilmiştir. Fırkanın da düşöndüğü üzere, "ittihat" olursa "terakki" gerçekleşecektir. *Aks-ı Sada*'da "Osmanlı" kelimesine oldukça fazla yer verildiği görülür. Gazetenin görüşüne göre, Osmanlılık ve meşrutiyet sayesinde bütün sorunlar çözülecektir. Neredeyse her sayıda elbirliği ve yürek birliğiyle her türlü sorunun çözüleceğinin söylenmesi bu bakımdan önemlidir. Gazetenin ikinci sayısında yayımlanmaya başlayan "Mekteplerimiz" başlıklı yazı dizisi, gazetenin güttüğü düşönce yapısını özetlemektedir:

"Unutmamalıyız! Ve siz; ey Türk, Arnavut, Arap, Kürt, Ermeni, Rum kardaşlarımız! O meşum idarenin aranızda ektiği tohm-ı fesat seyyi'asıyla birçok makâsit ve ağraz-ı muhtelifeye alet olan amal-i sahifeyi terk ile bugün cümleiniz saye-i adaletinde cem' eden liva-yı hürriyet ve müsavat altında, vatani tahlis ve ala emelini takip edecek, yekdiğerinize uzattığınız dest-i vifâk ve uhuvveti, kemâl-i samimiyetle sıkınız." (*Aks-ı Sada*, nu: 2)

Gazetenin 103'üncü sayısında "Aks-ı Sadâ Gazetesinden Açık Mektup" başlığıyla Avnizâde Sıdkı Bey tarafından yazılan yazıda yer alan "Aks-ı Sada kadar hanginiz vatana, Osmanlılığa bir eser, himmet ve sadakat gösterdiniz?" cümlesi de gazetenin izlediği yolu teyit etmektedir.

İttihat ve Terakki'nin güdümünde teşekkül eden *Aks-ı Sada*, Avnizâde Sıdkı'nın vefatından dolayı 7 Mayıs 1918 tarihli 1022'nci sayısı ile basın hayatından çekilmiştir. Lakin Sıdkı Bey'in kardeşi Avnizâde Şefik, Millî Mücadele'ye destek olmak amacıyla 25 Ocak 1920'de gazeteyi tekrardan yayımlamaya başlar. Şefik Bey gazeteyi 1948/49 yılına kadar yayımlamıştır. Bir süre sonra gazete Şefik Bey tarafından satılır. Alan kişiye gazeteyi yayımlamak istemez. (Sarısakal, 2003: 31) Sonuç olarak 1908 yılında yayımlanmaya başlayan *Aks-ı Sada* 1949 yılında kalıcı olarak kapatılır. Makale için gazetenin 274'üncü sayısına kadar inceleme yapılmıştır. Bunun nedeniyse meşrutiyetin tekrardan yürürlüğe konulduğu 1908'in Samsun'da nasıl karşılandığını ve II. Abdülhamid'e olan muhalif tavrın bir Anadolu şehrine nasıl aksettildiğini daha rahat tespit edebilmektir. *Aks-ı Sada*'nın yer aldığı kütüphanelerde bazı sayıların yer almamasından dolayı mecmuanın tam koleksiyonu görölememiştir ve bundan dolayı bibliyografyada eksiklik söz konusu olabilir.

KISM-I MAHSUS/EDEBÎ

Aks-ı Sada'nın 16 Kânun-ı evvel 1324 (29 Aralık 1908) tarihli sayısından itibaren gazetenin üçüncü sayfasında "Kısm-ı Mahsus/Edebî" başlığı altında manzumeler kaleme alınmaya başlar. Geleneğe uygun şekilde kaleme alınan metinler, umumiyetle aruz ölçüsüyle ve sevgiliye duyulan özlem üzerine yazılmıştır. Gazetenin edebiyat sayfasında H. Rüştü, Feyzi ve Fevzi gibi isimlere sıklıkla rastlanır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Aks-ı Sada*'da neşredilen manzumeler şu şekilde tablolaştırılabilir:

Gazetenin Sayısı ve Tarihi	Manzumenin Başlığı	Manzumenin Yazarı
6/ 19 Ağustos 1324 (1 Eylül 1908)	Devr-i İstibdat Nevhâtından (Zavallılar Timsali)	E. F
6/ 19 Ağustos 1324 (1 Eylül 1908)	Gurup	Ali Canip
6/ 19 Ağustos 1324 (1 Eylül 1908)	Sevgili Köylülerimize	(Samsun'daki asker kardeşlerimizin sevinçli kahraman duyguları beyit yapılarak)
40/ 16 Kânun-ı evvel 1324 (29 Aralık 1908)	Neşaid-i Sevda	Giresun'dan H. Rüştü
40/ 16 Kânun-ı evvel 1324 (29 Aralık 1908)	Kıt'a	----
42/ 25 Kânun-ı evvel 1324 (7 Ocak 1909)	Gazel	----
51/ 24 Kânun-ı sani 1324 (6 Şubat 1909)	Şarkı	Çorum'dan Fevzi
54/ 3 Şubat 1324 (16 Şubat 1909)	Ra'd-ı Kaza	Eşref
54/ 3 Şubat 1324 (16 Şubat 1909)	Tezkâr-ı Mazi	Giresun Telgraf Müdürü H. Rüştü
54/ 3 Şubat 1324 (16 Şubat 1909)	Gazel	Ünye Mal Müdürü Rüştü
58/ 16 Şubat 1324 (1 Mart 1909)	İstimdâd	Hüsnü
58/ 16 Şubat 1324 (1 Mart 1909)	Bir Münacat	Giresunlu Ahmed Ziya
58/ 16 Şubat 1324 (1 Mart 1909)	Ra'd-ı Kaza	Eşref
58/ 16 Şubat 1324 (1 Mart 1909)	Kıt'a	Merzifon'dan Şehrizâde Feyzi
58/ 16 Şubat 1324 (1 Mart 1909)	Enin-i Kalb-i Peder	Âgâh

59/ 21 Şubat 1324 (6 Mart 1909)	Vatan Şarkısı	Hüsnü
59/ 21 Şubat 1324 (6 Mart 1909)	Ra'd-ı Kaza	Eşref
60/ 24 Şubat 1324 (9 Mart 1909)	Gazel	Ünye Mal Müdürü Rüştü
60/ 24 Şubat 1324 (9 Mart 1909)	Gazel	Giresun Telgraf Müdürü H. Rüştü
60/ 24 Şubat 1324 (9 Mart 1909)	(Bir Fotoğraf Arkasına Yazılmıştır)	Çorum'dan Fevzi
60/ 24 Şubat 1324 (9 Mart 1909)	Kıt'a	Giresunlu Ahmed Ziya
60/ 24 Şubat 1324 (9 Mart 1909)	Ra'd-ı Kaza	Eşref
61/ 28 Şubat 1324 (13 Mart 1909)	Feryat	Hüsnü
61/ 28 Şubat 1324 (13 Mart 1909)	Kitabe-i Celal	Âgâh
61/ 28 Şubat 1324 (13 Mart 1909)	Şarkı	Giresun Telgraf Müdürü H. Rüştü
62/ 3 Mart 1325 (16 Mart 1909)	Teessüf	Hüsnü
64/ 10 Mart 1325 (23 Mart 1909)	Baht-ı Siyah	Hüsnü
64/ 10 Mart 1325 (23 Mart 1909)	Nezihe Hanım'ın Bir Gazeline Nazire	Giresun Telgraf Müdürü H. Rüştü
64/ 10 Mart 1325 (23 Mart 1909)	Şarkı	Giresun Telgraf Müdürü H. Rüştü
64/ 10 Mart 1325 (23 Mart 1909)	Muallim Naci'nin Bir Gazeline Nazire	Çorum'dan Fevzi
64/ 10 Mart 1325 (23 Mart 1909)	Gazel	Merzifon'dan Şehrizâde Feyzi
64/ 10 Mart 1325 (23 Mart 1909)	İsmail Hakkı Bey'in Gazeline Tanzir	Akçaabat'tan Hocazâde İsmail Hakkı

64/ 10 Mart 1325 (23 Mart 1909)	Kıt'a	F. H
70/ 31 Mart 1325 (13 Nisan 1909)	Rüya	Hüsnü
70/ 31 Mart 1325 (13 Nisan 1909)	Bahariye	Trabzonî Aşkî Baba
70/ 31 Mart 1325 (13 Nisan 1909)	Tagazzül	Z. Hâkî
71/ 4 Nisan 1325 (17 Nisan 1909)	Gazel	Hüsnü
71/ 4 Nisan 1325 (17 Nisan 1909)	Serseri Nizamnamesinin Tetkiki Münasebetiyle	A. S
71/ 4 Nisan 1325 (17 Nisan 1909)	Bir Menfi Lisânından	M. Z
71/ 4 Nisan 1325 (17 Nisan 1909)	Matbuat Müntesibîni Münasebetiyle	A. Erzurumî
71/ 4 Nisan 1325 (17 Nisan 1909)	İtila-yı Cemiyet	Görüceli Hatip Arnavut Hafız Ali
71/ 4 Nisan 1325 (17 Nisan 1909)	Köy	Çorum'dan Fevzi
71/ 4 Nisan 1325 (17 Nisan 1909)	Senin Sesin	Âgâh
71/ 4 Nisan 1325 (17 Nisan 1909)	Gazel	H. Rüştü
77/ 25 Nisan 1325 (8 Mayıs 1909)	Gazel	Ünye Mal Müdürü Rüştü
77/ 25 Nisan 1325 (8 Mayıs 1909)	Kıt'a	Müstecabizâde İsmet Bey
77/ 25 Nisan 1325 (8 Mayıs 1909)	Gazel	Binbaşı Arnavut İsmail Hakkı
84/ 19 Mayıs 1325 (1 Haziran 1909)	Sinop Mahpus Hatıratından	Hüsnü
84/ 19 Mayıs 1325 (1 Haziran 1909)	(Abdülhamid'in Resmi Altına Yazılmıştır)	Çorum'dan Fevzi

84/ 19 Mayıs 1325 (1 Haziran 1909)	Fetvayı İmza Eden Kaleme	“Serbaz” Fazıl Berki
84/ 19 Mayıs 1325 (1 Haziran 1909)	Bir İrtica Taslağına	Muallim Hicri
109/ 15 Ağustos 1325 (28 Ağustos 1909)	Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Türkçe Şiir	Doktor Fazıl Berki
110/ 18 Ağustos 1325 (31 Ağustos 1909)	Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Türkçe Şiirler	Doktor Fazıl Berki

1 Eylül 1908 tarihinden 31 Ağustos 1909’a kadar *Aks-ı Sada*’da pek çok manzume neşredilmiştir. Konu olarak umumiyetle sevgiliye duyulan özlem/aşk ve siyasî olaylar ele alınmıştır. Manzumelerin yirmi iki tanesi aşk konusu üzerine yazılmıştır. Hicvetmek için yazılan manzumelerin sayısı ise on ikidir. Bunun yanında İttihat ve Terakki’yi övmek için yazılan manzumeler de vardır. Manzumeler işlenen konular bakımından iki kategoride ele alınabilir: Bireysel ve siyasî manzumeler.

Bireysel Manzumeler

Aks-ı Sada’da neşredilen manzumelerde en çok bireysel konuların işlendiği görölmektedir. Sevgiliye duyulan özlem/aşk birinci sırada tercih edilmiştir. Ardından; ölüm, tasavvuf, bireysel buhranlar ve köyü konu edinen manzumeler teşekkül etmiştir.

1. Aşk/Özlem

Aşkın ve sevgiliye duyulan özlemin işlendiği manzumeler umumiyetle geleneğe uygun şekilde teşekkül etmiştir. Gazel formatında kaleme alınan metinler, aruz ölçüsüyle oluşturulmuştur. Klasik şiirde görülen âşık-maşuk ilişkisinin devam ettirildiği görülür. Aşk ve özlem konusuna en çok eğilen şairlerin başında H. Rüştü gelmektedir. *Aks-ı Sada*’nın 71’inci sayısında H. Rüştü imzasıyla çıkan manzumedan, müellifin babasının Trabzon’da öldüğü ve onun da gazeller kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle H. Rüştü’nün edebiyata meyletmesinin babası sayesinde olduğu söylenebilir. Müellif babasının gazelini neşrederken verdiği şu bilgiler, bu düşünceyi kanıtlar mahiyettedir: “Üç sene mukaddem Trabzon’da vefat eden merhum pederimin evrak-ı perişanı arasında bulduğum bir gazeldir” (*Aks-ı Sada*, nu: 71, s. 4)

H. Rüştü’nün aşkı ele alış biçimi, geleneğin bakış açısına uygundur. Onun manzumelerinde âşık, sevgili uğruna çile çekmekte ve ondan beklediği ilgiyi görememektedir. Bu durumdan şikâyet ederek “ah” etmekte ve ortaya manzumeler aksetmektedir. Şairin elinden gelen sadece ağlamak ve sevdiğini düşünmektir:

Ey melek rahm eyle artık aşk-ı bî-ârâmıma
Var mı dil-hûn olmayan ahvâl-i pür-âlâmıma

Ağlarım geldikçe yâda sevdiğim geçmiş zaman

Katre-efşân-ı teessürdür bu hâle âsuman (*Aks-ı Sada*, nu: 61)

H. Rüştü'nün Mâhir'in "Kanı ol gül gülererek geldiği demler şimdi/ Ağlarım hâtıra geldikçe gülüştüklerimiz" beytinden etkilendiği anlaşılmaktadır. "Var mı dil-hûn olmayan ahvâl-i pür-âlâmıma" nakaratlı şarkıda H. Rüştü'nün sevgiliye bakışı açık bir şekilde görülmektedir. Ona göre sevgili melektir. Merhamet etmek ona mahsus, niyaz etmekse âşığın görevidir. Böyle bir durumda gönlü kanla dolmaktadır. Çünkü ağlamalarına bir dönüt alamaz, yalnızca yakarması ile kalır. Âşık o kadar çok ağlar ki son mısradaki, yere düşen yağmur, sevgilinin gözyaşı ile özdeşleştirilir.

Gelenekte yakarış feleğe yapılmaktadır. Ah okları âşığın elindeki en önemli araçtır. Sevgilinin merhametsizliğine karşı feleğe sitem edilir. H. Rüştü de bu geleneği sürdürmektedir. "Feryâd ediyor şâm u seher ah ederekten" nakaratlı şarkısında bu durumu şöyle anlatır:

Kurtulmadı dil pençe-i hun-hâr felekten

Feryâd ediyor şâm u seher ah ederekten (*Aks-ı Sada*, nu: 64)

Kaleme aldığı başka bir gazelde de geleneği sürdürdüğünü gösteren H. Rüştü, "câm, aşk, dest, yâr" kelimelerinin Klasik edebiyattaki alışılmış kurgusunu tekrarlar:

Câm-ı aşkı destine almış o dil-dârım benim

Pîş-gâhımda tecelli eyliyor yârim benim

La'lini gördükçe tab'-ı şairanem lâl olur

Bir perişan nağmedir dehr içre âsârım benim (*Aks-ı Sada*, nu: 60)

Eserlerini sevgiliye olan kavuşma arzusunun bir sonucu olarak nitelendiren H. Rüştü, okuyucuya adeta bir portre çizmiştir. Elinde aşk kadehini alıp, âşığının yanına gitmiştir. Sevgiliyi gören âşık ise adeta dilsiz olmuştur ve gazelini tamamlayamayacak bir hâle gelmiştir. Şairin çizdiği bu portre, onun temennisidir. Sevgiliye kavuşmak ister, kavuştuğundaysa şiir nihayete erer ve "lâl olur" Bu durumun gerçekleşmesi mümkün olmadığı için yazılan manzume "perişan bir nağme"dir.

Yaşar Nezihe Hanım, 1882 yılında İstanbul'da dünyaya gelip 1971 yılında hayata gözlerini yummuş bir şairedir. (Tatar, 1997: 9) Yazdığı şiirlerle H. Rüştü'yü etkilemiştir. *Aks-ı Sada*'nın 64'üncü sayısında "Nezihe Hanım'ın Bir Gazeline Nazire" bilgisiyle yayımlanan gazel, H. Rüştü'nün Yaşar Nezihe'den etkilendiğini göstermesi bakımından önemlidir.² Aynı zamanda müellifin aşka bakışının geleneğin izinden devam ettiğini de göstermektedir:

Mübtela-yı derd-i aşkım yok mudur insafınız?

Bir nigâh etmezsiniz dil-dâde-i şeydânıza

² Tespit edebildiğimize göre H. Rüştü'nün etkilendiği manzume Nezihe Hanım'ın, Kârınız cevri eylemektir âşık-ı yektanıza Nâlegârım düştüğüm günden beri sevdanıza (Bükülmez, 1340: 170) beytiyle başlayan gazeli olmalıdır.

İnleyip firkat ile kalb-i harabım daima

İntizar etmektedir lutf-ı ferah-bahşânıza (*Aks-ı Sada*, nu: 64)

Âşığın kalbi, sevgiliye olan özleminden dolayı daima yıkıktır. Aşk derdinden tutulmuştur ve ondan tek kurtuluşu, sevgilinin la'lidir. Lakin aradığına ulaşamadığından "intizar etmekte" ve inlemektedir. Görüldüğü üzere H. Rüştü'nün manzumedeki kurgusu, Klasik şiirdeki kurguyla aynıdır. Bu da onun geleneğe eklemlemeye çalıştığını göstermektedir.

H. Rüştü'nün aşka bakışı elem ve ayrılık üzerinden teşekkül eder. Çünkü aradığı sevgiliye bir türlü ulaşamamaktadır. Elinden gelen tek şeyse, bu durumu manzumelerle dile getirmektir:

Daima hicr ü elem ruhumu ta'zîb ediyor

Bilemem cürmü nedir? Ben gibi sevdazedenin (*Aks-ı Sada*, nu: 54)

Özet olarak denebilir ki *Aks-ı Sada*'da aşk konusunu ele alanların başında H. Rüştü gelmektedir. Onun aşka bakışı, geleneğin âşık-maşuk ilişkisiyle aynıdır. Müellif, feryatlarını dile getirerek sevgiliye olan bağlılığını ve tutkusunu anlatmaya çalışır.

H. Rüştü'den sonra aşk konusunu en çok ele alan şairlerden birisi Hüsnü'dür. *Aks-ı Sada*'da pek çok manzumesi neşredilen müellifin aşka bakışı, H. Rüştü'de olduğu gibi sevgiliye duyulan özlem üzerinden teşekkül etmiştir. Lakin H. Rüştü'den ayrılan yönü, kaleme aldığı manzumelerde hayatından esintilere yer vermesidir. Gazeteye gönderdiği "Sinop Mahpusu Hatıratından" üst başlığıyla yayımlanan manzumeler, müellifin aşkı nasıl ele aldığını açık bir şekilde göstermektedir. "Rüya" başlığıyla *Aks-ı Sada*'nın 70'inci sayısında neşredilen manzume, Hüsnü'nün sevgilisini rüyasında görmesini konu edinmektedir. Sevgiliye duyulan özlem, rüyada kendini hissettirir ve ortaya bir evlilik sahnesi akseder:

Gördün seni ey hüsn-i mücerret gelin olmuş

Tozpembesi atlastı libasın o kadar ki

Gördüm kumru sanki şafak içre tamamen (*Aks-ı Sada*, nu: 70)

Sevgili, saf ve halis güzel olarak temsil edilip, tozpembesi bir elbiseyle âşığa görünür. Hapiste olan âşığın tek temennisi, bir an önce sevdiğine kavuşmaktır. Manzumenin diğer mısralarında da "gördüm seni" ibaresi kullanılır. Böylece muhatabın sevgili olduğu açık bir şekilde belirtilir. Sevgili için "hüsn-i mücerret, hüsn-i müebbet, rûh-ı muhabbet, rûh-ı melahat" benzetmeleri yapılmıştır. Bu da sevgiliye bakışın, geleneğe benzediğini göstermektedir. Hüsnü'nün yaşama amacının sevgiliye kavuşmak olduğu, manzumenin sonunda şöyle anlatılır:

Ey derd-i muhabbetle giden yâr-ı vefadar

Derdin ediyor rûhumu yükselmene terğib

Sensiz yaşamak haste-i hicran ki düşvar

Çok geçmeden elbet ederim ben seni takip

Koynundaki gül solmadan evvel gelirim ben

Aç koynunu aç da beni bekle meleğim sen

Melek olarak görünen sevgiliden istenen, âşığı beklemesidir. Hapis günlerinin bir an önce geçip kavuşacaklarını düşünen âşık, karşısındaki en büyük derdin sevgiliden ayrılık olduğunu belirtmekte ve “sensiz yaşamak” ibaresiyle durumun vahametini aksettirmektedir. Son iki mısra ise oldukça sade ve etkili bir şekilde Hüsnu’nün anlatmak istediği manayı yansıtır. Hüsnu’yü H. Rüştü’den ayıran bir yön burada akseder. H. Rüştü’nün âşık-maşuk ilişkisi geleneğin devamıdır. Âşığın elinden gelen sevgiliye kavuşmak için ah etmektir. Hüsnu’deyse durum biraz farklıdır. Kurgu geleneğe uygun olmakla beraber, kavuşmayı bekleyen bir maşuk da söz konusudur.

Hüsnu’nün *Aks-ı Sada*’da neşredilen manzumelerinin temelini sevgiliye duyulan özlem oluşturmaktadır. Müellif, İstanbullu olup Sinop’a sürgüne gönderilmiştir. “Sinop Mahpusu Hatıratından” üst başlığıyla yayımlanan metinler ve “Dersaadet Hüsnu” imzası belirtilen yargıyı kanıtlamaktadır. Geleneğin sevgiliye bakışından faydalanan Hüsnu, şöyle bir kurgu oluşturur:

Cennet olsa meskenim sensiz bana zindan olur
Kevser olsa içtiğim sensiz yine hep kan olur

Hâlimi böyle perişan eyleyen hâlin senin
Hâlimi kim görse şimdi rahm edip giryân olur

Öyle dil-sûzdu ki aşkın ateşi ey can-feda
Şiddetinden ahının diller bile sûzân olur (*Aks-ı Sada*, nu: 71)

H. Rüştü’de olduğu gibi Hüsnu de yer yer klasik kurguyu aynıyla muhafaza edip kullanmıştır. Yukarıdaki üç beyit bu duruma kanıt niteliği taşıması bakımından oldukça önemlidir. Arzulanan her türlü durumun sevgili olmayınca çok kötü bir hâl alacağını “cennet, kevser” kelimeleri üzerinden gösteren şair, bu duruma düşmesinin nedenini sevgilinin beni olduğunu belirtir. Hâl, gelenekte sıklıkla kullanılan bir kelimedir. Sevgilinin güzelliğini gösterip, âşığın düştüğü aşk buhranını anlatmak için kullanılır. İkinci beyitte şairin “perişan eyleyen” demesi de yargıyı kanıtlar mahiyettedir. Üçüncü mısradaysa âşığın en önemli aracı konumundaki “ah”tan söz edilir. Ah ateşinin gücü, gönüllerin dahi yakıcı oluşu üzerinden yansıtılmıştır. Gazelin son iki mısraı ise gelenekteki gül-maşuk ilişkisi üzerinden oluşturulmuştur. Hüsnu’nün manzumelerini güzel kılan unsurun sevgili olduğu belirtilerek şöyle denir:

Gül açılınsı goncalar gül hande-ver olsun felek
Gül güzel gül, sen gülünce mevt bile handan olur

Feyz-i aşkıdır siyah şî’rimi rengin eden
Mazhar-ı aşkın olan Hüsnu gibi gûyân olur

Sevgilinin gülmesi, ölüyü dahi diriltip güldürecek derecede etkilidir. Manzumede goncanın gül olması da geleneğe uygun bir şekilde bu bağlamda değerlendirilir. İkinci beyitteyse şairin manzumesini sevgiliye duyulan özlemin şekillendirdiği üzerinde durulur. “Siyah şî’rimi rengin eden” ifadesinin kullanılması, manzumenin sevgili sayesinde ortaya çıktığını gösterir.

H. Rüştü, müstezâtı kullanmazken Hüsnü müstezâtı da kullanmıştır. *Aks-ı Sada*'nın 84'üncü sayısında yayımlanan manzumesi bu bakımdan önemlidir. Manzumenin konusu diğerlerinde olduğu gibi sevgilidir. Sevgilinin güzelliği Şu Şekilde dile getirilir:

Nedir bu sendeki endam bu can-sitan gözler

Melek dedim sana ama melekte var mı bu ân

Melek de hüsnüne hayran (*Aks-ı Sada*, nu: 84)

Sevgilinin güzelliği âşığın kendisinden geçmesine neden olup, ona bağlanmasıyla sonuçlanacak bir süreci başlatır. “Endam, can-sitan gözler” ibaresi sevgilinin güzelliğini anlatması bakımından mühimdir. İkinci mısradaysa sevgili ile melek arasında bir mukayese vardır. Âşığa göre “en” güzel olan sevgilidir ve melek bile ona hayrandır. Özet olarak denebilir ki Hüsnü'nün manzumelerinde işlenen en mühim konu sevgilidir. Sevgilinin vasıfları ve ona duyulan özlem manzumelerin temel noktasını teşkil eder. Aşkın işlenişi H. Rüştü'ye benzemekte, umumiyetle geleneğin izinden devam etmektedir.

Aşk konusunu ele alan bir diğer müellif Fevzi'dir. Manzumelerini Çorum'dan gönderen müellifin aşka bakışı, H. Rüştü ve Hüsnü'nün aşka bakıŐına benzemektedir. Geleneğin devamının söz konusu olduğu metinlerden biri *Aks-ı Sada*'nın 51'inci sayısında neşredilen “yoktur cihanda asla misali” redifli Şarkı olup Fevzi'nin sevgiliye ve onun nezdinde aşka nasıl baktığını göstermektedir:

Pek bî-bedel yârin cemali

Yoktur cihanda asla misali

Gülden güzeldir ruhsar-ı âli

Yoktur cihanda asla misali

...

Pek Őuh meŐrep, pek laubali

Mümkün değildir lakin visali

Bir dem gözümden gitmez hayali

Yoktur cihanda asla misali (*Aks-ı Sada*, nu: 51)

Dörtlüklerden anlaşıldığı üzere Fevzi için sevgili “en”lerden oluşmakta ve cihanda bir benzeri bulunmamaktadır. EŐsiz bir yüze ve gülün kırmızılığından daha güzel yanaklara sahip olan sevgili âşığın ona bağlanması için her türlü vasma sahiptir ama âşık sevdiğine bağlanıp her an onu düşünmeye başladıktan sonra, kavuŐması asla mümkün değildir. Çünkü sevgili ilgisizdir ve yalnızca ona duyulan ilgiyi talep etmektedir. Fevzi'nin sevgiliye bakışı Klasik edebiyatın âşık-maşuk ilişkisiyle birebir uyuşmaktadır. Bu da bir yenilikten ziyade geleneğin muhafaza ve tekrarıyla karŐılaŐıldığını göstermektedir.

Aks-ı Sada'nın 60'ıncı sayısında Fevzi'nin başka bir manzumesi neşredilir. Metnin takdiminde “bir fotoğraf arkasına yazılmıştır” cümlesi yer alır. 51'inci sayıda yayımlanan manzume gibi bu sayıda yayımlanan metin de sevgilinin güzelliği üzerine Şekillenmiştir. Sevgilinin güzelliği meleğe benzetilerek âşığın her an onunla olma isteği Şöyle anlatılır:

Şu yatan kız melek midir bilmem?

Görmedim böyle bir güzel sima!

Her dem olsam şununla ben hem-dem,

Bir fotoğraf elimdeki hayfa!

...

Senin ah ey bedia-i hilkat!

O güzel kalbini eden işgal,

Kim ise bahtiyardır elbet!

O da bilmem acep bulur mu zeval? (*Aks-ı Sada*, nu: 60)

Güzelliğiyle dikkat çeken sevgilinin kalbi de güzeldir. Ona sahip olan kişiye kendisini mutlu addetmektedir. Çünkü “bedia-i hilkat”e kavuşmuş olur. Manzumeyi, bir önceki metinden ayıran tek yön takdim yazısıdır. Onun haricinde gerek konu gerekse de konunun işlenişi bakımından ortaklık söz konusudur. Bu da Fevzi’nin yenilikten ziyade alışılmış konuları alışılmış biçimde anlatmaya çalıştığını göstermektedir.

Fevzi’nin üzerinde Muallim Naci’nin tesiri söz konusudur. Lakin tesir Naci’nin yeniliği savunan kısmından değil, “Mesud-ı Harabati” yani gelenekçi yönünden hareketle oluşmuştur. *Aks-ı Sada*’nın 64’üncü sayısında Fevzi, Naci’nin bir gazeline yazdığı nazireyi neşreder. Gazelin konusuysa sevgilidir:

Nev-nihâlimdeki çeşmân-ı füsunkâra bakın

Güle reşk-âver olan humret-i ruhsâra bakın

Ne kadar hüsn ü melahat var ise anda tamam

Zülf-i zertâra bakın, şiveye, refâtara bakın

Bir gül üstündeki şebnemleri andırmadadır

Ruh-ı âlinde olan lü’lü-i şehvâra bakın

Biri bülbül gibi mahzun diğeri gül gibi şâd

Bir benim gönlüme bir de dildâra bakın

Rûz-ı şeb firkat ile ağlıyorum, sızlıyorum

Bunu ispat ediyor dide-i hûnbâra bakın

Size darmadağın fikrini ifhâm eyler

Nazm-ı Fevzi’de perişani-i güftara bakın (*Aks-ı Sada*, nu: 64)

Muallim Naci'nin önce Tercüman-ı Hakikat'te neşredip Şerare'ye aldığı "Bakmayın bağda fevzareye, dildâra bakın/ Dalmasın kevsere firdevste, didara bakın" matla'lı gazel (Özgül, 2016: 243), devrinde oldukça beğenilmiştir. Yahya Kemâl de hatıratında bu gazeli tahmis ettiğini belirtir. (Yahya Kemâl, 1999: 97) Samsun'da yayımlanan bir gazeteye Çorum'dan gönderilen nazire de Naci'nin gazelinin ne kadar beğenildiğini ve etkisinin ne kadar geniş olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Fevzi'nin yazdığı nazire, Naci'nin gazeli kadar etkileyici değildir ama Fevzi'nin edebiyat dünyasında önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Geleneksel mazmunlar, geleneğin belirttiği şekilde kullanılmış ve sevgilinin yolunda kul olan bir âşık ile karşılaşılmıştır. Âşığa biçilen rol sevgilinin yolunda ağlamak ve yakarmaktır. Nazirede bunun açıkça yapıldığı görülmektedir. Ulaşmaya çalıştığı sevgiliye kavuşamayan bir âşık portresi söz konusudur. Özetle Fevzi'nin aşka ve sevgiliye bakışı geleneğin bakış açısındandır. Herhangi bir yeniliğin söz konusu olduğu söylenemez.

Sonuç olarak söylenebilir ki *Aks-ı Sada*'nın edebiyat köşesinde neşredilen manzumelerde, aşkın önemli bir yeri vardır. Aşk, sevgiliye duyulan özlemle beraber ele alınmıştır. Konunun işlenişi gelenek ile paralellik göstermekte ve bir yenilik söz konusu olmamaktadır. Aşkî ele alan müellifler arasında, H. Rüştü, Hüsnü ve Fevzi'nin ön planda olduğu söylenebilir.

2. Ölüm

Aks-ı Sada'da yayımlanan manzumeler arasında ölüm konusunun da önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Ölüm konusunu en çok işleyen şair Âgâh'tır. Ölümü ele alan dört metnin üçü Âgâh'a aittir. Oğlu Celaleddin'in amansız ölümüne dayanamayan müellif, acısını kaleme dökerek atlatmaya çalışmıştır.³ Âgâh'ı diğer şairlerden ayıran en mühim vasıf gerek kurgusunun gerekse de kelimelere hakimiyetinin gazetede manzumesi neşredilen diğer şairlere göre daha sağlam olmasıdır.

Aks-ı Sada'nın 58'inci sayısında "Enin-i Kalb-i Peder" başlıklı bir şiir neşredilir. Âgâh tarafından yazılan bu şiir, tespit edebildiğimize göre, *Aks-ı Sada*'da yayımlanıp ölüm temini işleyen ilk metindir. Âgâh Bey'in on dokuz yaşındaki çocuğu Celaleddin'in bir yangın sonucu kazayla ölümünü anlatan şiir, müellifin ıstırabını açıkça ortaya koymaktadır:

Nür-ı didem, sevgili oğlum Celaleddin'im ah

Darbe-i ânı mevtinle beni ettin harab

İnlerim, ah eylerim hicrinle kaldım piç ü tab

Kanlı yaş gözden akar, dilden çıkar dūd-ı tebâh (*Aks-ı Sada*, nu: 58)

Bir babanın feryadını anlatan bu acı dolu mısralar, Âkif Paşa'nın ölen torunu için yazdığı mersiyeği çağrıştırmaktadır. Âkif Paşa'nın mersiyesindeki "Tıfl-ı nâzenînim unutmam seni/ Aylar günler değil geçse de yıllar/ Telh-kâm eyledi firakın beni" ve "Yansın âhım ile kül olsun güller" mısraları ile yukarıdaki dörtlük arasında bir benzerlik söz konusu olabilir. Geleceğin ümidi olacak vatanperver bir genç olarak yansıtılan Celaleddin'in ani ölümü Âgâh Bey'i oldukça sarsmıştır. Ölünceye kadar yaşadığı acıyı unutamayacağını düşünen müellif, oğluna olan düşkünlüğünü ve bağlılığını açıkça ortaya koymuştur. Dokuz dörtlükten oluşan şiirin tamamında oğlu ölen bir babanın üzüntüsü ve acısı aksettirilir.

³ *Aks-ı Sada*'nın 64'üncü sayısında, Âgâh Bey'in oğlunun ölümünden dolayı yazılan taziyeneme de neşredilmiştir.

Âgâh'ın diğer bir şiiri gazetenin 61'inci sayısında görülür. “Kitabe-i Celal” başlığını taşıyan metnin konusu, diğerinde olduğu gibi oğlu Celeleddin'in ölümüdür. Aynı zamanda Celeleddin'in hukuk eğitimi için aile evinden ayrıldığı ve okulun bulunduğu şehre tek başına gittiği ama bütün hayallerinin yarım kaldığı şu şekilde dile getirilir:

Ayrılp mader pederden maksad-ı tahsil için
Yalnız geldim idi bu şehr-i safaya pür-emel
Ceht ederdim şevk ile fenn-i hukuk tekmiil için
Uymadı âmâlime amma ki takdir-i ezel (Aks-ı Sada, nu: 61)

Dört dörtlükten oluşan şiir, Celeleddin'in ağzından yazılmıştır. Âgâh Bey adeta oğlunu konuşurmuş ve geride kalanların çektiği sıkıntıyı anlatmıştır. Şiir “ruhuma fatihe okusunlar” mealindeki mısra ile bitmektedir. Oğlunun ölümüne üzülen bir baba portresi çizilmesine karşın, isyan eden bir baba portresi söz konusu değildir. Âgâh yaşanan olayı “takdir-i ezel” olarak nitelendirmekte ve adeta bununla kendisini teskin etmektedir.

Aks-ı Sada'nın 71'inci sayısında Âgâh'ın bir şiiri daha yayımlanır. Müellifin kelimelere vukufiyetini ve kurgudaki başarısını göstermesi bakımından önemli olan bu şiirde konu yine oğlunun ölümüdür. “Senin Sesin” başlıklı metinde, bir babanın kulağına ölen oğlunun sesinin gelişi anlatılır.

Evet! O rûh-nevâz sesin
Celal! Semaha akseder
Fakat bu dem bilir misin?
Nasıl elim ve can-hıraş
Enin-i ah-ı muhtazar
Gibi hazin ve mürtaış
Bütün teessürat kalbimi
Bütün telhifat kalbimi
Uyandırır da pür-keder
Samim-i ruhuma döker
Ve ben bu gamlı haletin
Zebun-ı ıstrabıyım
Bu darbe-i felaketin
Humûl-ı iktirabıyım
Gözümde eşk-i bim ü gam
Dilimde cerha-i elem;
Figan edince pis ü pes
Kulağıma gelir o ses
“Yetiş peder!” diyor hazin!
Bu nazlı oğlun ölmesin

Senin sesin! (*Aks-ı Sada*, nu: 71)

Celal'in ölmesi Âgâh Bey'i oldukça etkilemiştir. Babanın gönlünde açılan yaranın en saf ve en açık ifadesi yukarıdaki mısralardır. İstirap dolu bir beden, oğlunun ölümüne üzülmekte adeta onun sesini duymakta ama hiçbir şey yapamamaktadır. Müellif çektiği acıyı etkili bir şekilde anlatmıştır. Özet olarak Âgâh Bey, *Aks-ı Sada*'da oğlunun ölümü üzerine yazdığı şiirler ile tanınmış biridir. Kaleme aldığı üç metin bu doğrultuda şekillenmiştir. Duygularını samimiyetle kelimelere döktüğü için Âgâh Bey, diğer müelliflere göre daha etkilidir.

Âgâh Bey haricinde ölüm konusunu işleyen bir diğer müellif Giresunlu Ahmed Ziya'dır. Şevket isimli birinin ölümü üzerine kaleme aldığı kıt'ada, Şevket Bey'in kendisini öldürdüğünü ve bu durumdan geride kalanların çektiği ıstırapı ilk üç mısradan anlatmaktadır:

Eyledin pek genç iken hâk-ı mezarı aşıyan

Ah nasıl kıydım elinle canına ey Şevket'im

Beklemezdim böyle bir mevt-i feci'i nâ-gehân (*Aks-ı Sada*, nu: 60)

Şevket Bey'in genç bir yaşta kendi canına kıydığını anlatan bu şiirde, geride kalanların oldukça şaşırıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü Şevket'ten böyle bir hareket beklememekteler. Kıt'anın son mısraında müellifin çektiği acı "ağlarım nevmidi-i hüsrarla" ifadesiyle belirgin bir şekilde gösterilmiştir.

Sonuç olarak denilebilir ki *Aks-ı Sada*'da ölüm konusu da işlenmiştir. Aşk konusu kadar ele alınmayan ölüm, Âgâh Bey ve Giresunlu Ahmed Ziya Bey'in şiirlerinde görülür. Gerek konuyu işleyiş gerek duyguları bağlama aktarış gerekse de Türkçeyi kullanım açısından Âgâh Bey'in ölüm temini ele alan diğer şairlerden daha başarılı olduğunu belirtmek gerekir.

3. Tasavvuf

Aks-ı Sada'nın edebiyat köşesinde dinî konulu manzumelerin de kaleme alındığı görülmektedir. Bu metinlerde Allah'a yakarış ve ilahî aşk söz konusudur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, Ahmed Ziya ve Feyzi bu tür manzumeler kaleme almış şairlerdir.

Aks-ı Sada'nın 58'inci sayısında Ahmed Ziya'nın kaleme aldığı münacat, tespit edebildiğimiz kadarıyla, gazetede neşredilen ilk tasavvufi/dinî metindir. "Ey kâinatın hâlik-i hakikisi olan Allahü zülcelal" mısrayla başlayan manzume, Yaratıcı'nın her şeye kuvveti olduğunu ve her şeyin ondan geldiğini anlatır. Manzumenin altında Giresunlu Ahmed Ziya, Tanrı'ya şöyle yakarır:

"Allah'ım yine senden niyaz ederim ki ben fakire sıhhat-ı efkâr ver ki insanların hasail-i mergubesinden, o saf güzidesinden olan 'ahlak'ımın tashihine, temyizine uğraşayım. Çünkü bir ahlaksız bin sahib-i ahlakı rencide eder." (*Aks-ı Sada*, nu: 58)

Gerek manzumedan gerekse de açıklamadan anlaşılıyor ki müellifin böyle bir metin kaleme almasının nedeni, Allah'ın istediği "kul" vasfını yeterli ölçüde sağlayabilmek ve yalnızca Yaradan'a meylettiğini göstermektir.

Gazetenin 64'üncü sayısında Merzifon'dan Şehrizâde Feyzi'nin gönderdiği gazel, tasavvufi/dinî konuları içermesi bakımından önemlidir. Ahmed Ziya'da olduğu gibi Allah'ın kudretine göndermede bulunan müellifin Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna da telmihte

bulunduğu söylenebilir. Sonuç olarak *Aks-ı Sada*'da iki metin dinî/taşavvufî hüviyet taşımaktadır. Ayrıca birbirlerinin tekrarı mahiyetindedirler.

4. Bireysel Buhran

Aks-ı Sada'da bireysel buhrandan veyahut sıkıntıdan hareketle kaleme alınmış metinler de görülür. Bu konuda manzume kaleme almış yegâne isim Hüsnü'dür. *Aks-ı Sada*'nın 58'inci sayısında ve 64'üncü sayısında neşredilen manzumelerde, bireysel buhran görülür. 58'inci sayıda "İstimdad" başlığıyla yayımlanan metin, Hüsnü Bey'in medet çılgılığını içerir. Manzumede ki şu dördlük bu bakımdan önemlidir:

Vatan, din, hak demekle sad-hezar zulme seza oldum

Cinayet işledim güya reis-i eşkıya oldum

Nihayet kimsesiz zevcemle, maderden cüda oldum

Garibim, bi-kesim, zarım dahilek Ya Resulallah (*Aks-ı Sada*, nu: 58)

Yaşadığı buhrandan dolayı Tanrı'yı adeta sığınacak yer olarak gören Hüsnü, Allah'a yakarmakta ve ondan yardım talep etmektedir. Kendisinin çaresiz ve kötü bir durumda olduğunu belirterek, her türlü iyiliğin yalnızca ondan geleceğini belirtir. Gazetenin 64'üncü sayısında da buhranını benzer şekilde dile getirir. "Baht-ı Siyah" ismiyle yayımlanan manzumede, fizikî olarak toplumun güzellik algısına uymayan bir kadından hareketle, kendisinin ondan daha bahtsız olduğunu öne sürerek "Ah benim çektiğim işte bu kadından pek çok" mısraıyla durumu özetler.

Özet olarak, *Aks-ı Sada* gazetesinde bireysel buhranın/sıkıntının da işlendiği görülmektedir. Hüsnü Bey'in kaleme aldığı bazı manzumeler bu konuya örnek teşkil etmektedir. Konuyu ele alırken benzetmelerden faydalanıp, Allah'a sığındığı görülür.

5. Köy

Aks-ı Sada'da köy hayatının da manzumelere konu edinildiği görülür. Gazetenin 71'inci sayısında Çorum'dan Fevzi'nin gönderdiği manzume, tespit edebildiğimiz kadarıyla, bu konuyu ele alan tek manzumedir. Çorum Meclis-i İdare Başkanlığı Edib-i Meali-perver Tahsin Efendi'ye atfedilen manzume, on dört dördlükten oluşmaktadır. Fevzi'nin amacı köyün acıklı ve bedbaht bir hâlde olduğunu anlatmaktır:

Şu karşıdan görünen köy, kulûbu yandırıyor

Yıkık, çökük çatılarla çürük samanlarla

Bütün kederli geçen bir hayatı andırıyor

Uzak, yakın bacalardan çıkan dumanlarla

...

Yazık yazık ne kadar gark-ı ye's ü harmandır

Muhammet işte ser-a-pa sefalet ü gamdan

Şu heyetiyle nasıl girye-bahş-ı insandır

Bakar bakar yanarım dem-be-dem bu meşhede ben

Köyüm müdür gördüğüm şu sengistan
 Ser-te-ser bir harabe-zar gibi
 O yıkık evleriyle çeşme heman
 Görünür bir büyük mezar gibi
 ...
 Ey gına perveran!.. Gelip bakınız
 Bunlar insan değil mi söyleyiniz
 Terk edip zulm ü kahrı artık siz
 Biraz olsun terahhum eyleyiniz! (*Aks-ı Sada*, nu: 71)

Fevzi'nin 1909 yılında Anadolu'da gördüğü köy hayatı, oldukça kötüdür. "Gına-perveran" olarak nitelendirilen zenginlerin, köylere gidip bedbaht durumu görmelerini isteyen müellif, köydekilerin de insan gibi yaşamaları gerektiğini düşünmektedir. Denilebilir ki *Aks-ı Sada*'daki manzumesinde köyü mevcut sorunlarıyla ele alan Fevzi, bütün bu sorunların nihayete ermesini istemektedir.

Sonuç olarak *Aks-ı Sada*'da yayımlanan manzumelerde, bireysel konular ağırlıktadır. En çok aşk konusu ele alınırken ölüm ve bireysel buhran gibi konuların da işlendiği görülür.

Siyasi Manzumeler

Aks-ı Sada'da bireysel konuların yanı sıra siyasi konulara yönelik manzumeler de kaleme alınır. En çok hiciv konulu manzumeler yazılmıştır. Bunun haricinde İttihat ve Terakki'yi övmek için yazılan manzumeler, donanmanın geliştirilmesi için yardım talep eden manzumeler ve vatani öven manzumeler kaleme alınır.

1. Hiciv

Aks-ı Sada'da aşk ve sevgiliye duyulan özlem konuları haricinde en çok işlenen konu hicivdir. Umumiyetle II. Abdülhamid'i merkeze alarak, istibdat yönetimine karşı bir eleştiri söz konusudur. Bunun yanı sıra 1909 yılında Meclis-i Mebusan tarafından kabul edilen "Serseri Nizamnamesi"ne ve "Matbuat Kanunu"na karşı eleştiriler de gazetede neşredilir.

Gazetenin 84'üncü sayısında Fevzi'nin "Abdülhamid'in resmi altına yazılmıştır" bilgisini vererek neşrettiği manzume, padişahın belirli bir kesim tarafından nasıl algılandığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. "Hain, zalim, gaddar, kırmızı sultan" gibi kötü vasıflara sahip biri olarak nitelendirilen II. Abdülhamid için "Hâlâ bu cihan görmedi bir sen gibi hunhar" ve "Şakirt olamazlar sana Firavun ile Nemrut" mısraları kurularak, Osmanlı Devleti için en büyük şanssızlığın böyle bir padişah tarafından uzun süre yönetilmiş olması gösterilir. Abdülhamid'in tahtan indirilmesinin gerekçesi olarak gösterilen Sahih-i Buhari'nin yakılmasına göndermede bulunarak;

Binler ile dini kütübü ateşe attın
 Sen dinini imanını bir akçeye sattın

beyti oluşturulmuştur. Padişahın servetine de telmihte bulunarak, halka zulüm haricinde hiçbir şey yapılmadığı belirtilerek istibdat yönetimi sert bir şekilde eleştirilmiştir. "Rahat yüzü

göstermedi bir kimseye devrin” mısraı ile Fevzi'nin II. Abdülhamid'e bakışı açık bir şekilde ortaya konulur. Manzumenin sonunda “Lanet sana lanet, yine lanet yine lanet” mısraının yer verilmesi de padişaha duyulan kin ve öfkeyi açık bir şekilde göstermektedir. Ayrıca aynı mısra, Tefvik Fikret'in II. Abdülhamid dönemi İstanbul'una duyduğu nefreti dile getirdiği “Sis” şiirindeki tel'inleri hatırlatmaktadır. *Aks-ı Sada*'nın İttihat ve Terakki'yi destekleyip, eski dönem hakkında kurduğu ağır ibareler göz önüne alındığında, Fevzi'nin bu manzumesinin yayımlanması da pek tabii anlaşılabilir. Gazete yönetimi için eski dönem kötülüklerden ibarettir. Onun yıkılıp, yeni dönemin mutluluk devri olacağı algısı oluşturulmalıdır. Bunun yolu da geçmişi kötüleyip, yeniye zemin hazırlamaktan geçmektedir.

1909 yılında Meclis-ı Mebusan'da “Serseri Nizamnamesi” kabul edilir. Bu kanunun birinci maddesine göre serserinin tanımı şöyledir:

“Hiçbir vasıta-i maişeti bulunmadığı ve çalışmağa kudreti olduğu hâlde laakal iki aydan beri bir gûna kâr u kesb veya sanatla meşgul olmayan ve bu müddet zarfında iş bulmak için teşebbüsât-ı lâzımede bulunduğunu dahi ispat edemeyip şurada burada dolaşan kimselere serseri itlak olunur.” (Serseri Nizamnamesi, 1909: 2)

Tanımdan hareketle serserilere belirli cezalar öngörülür. Örneğin kanunun dördüncü maddesine göre serseri olarak görülen kimsenin Umur-ı Nafia veyahut belediyede iki ila dört ay müddetle alıkonulması öngörülür. Bu kanun *Aks-ı Sada*'nın 71'inci sayısında “A. S” takma adını kullanan biri tarafından eleştirilir:

Ekseri efradı işsizlikle şimdi milletin
Arz-ı istihkak ederken serseri unvanına
Eldeki yerler kifayet eylemez teb'îd için
Başka bir kişver gerektir serseri iskanına (*Aks-ı Sada*, nu: 71)

İnsanların çoğunun işsiz olduğunu söyleyen müellif, bu kanun uygulamaya koyulduğu takdirde, herkesi sürmek için farklı bir yerin gerekeceğini çünkü var olan toprakların bu kişilere yetmeyeceğini belirterek hem ekonominin kötülüğüne hem de kanunun yanlışlığına göndermede bulunur.

Aynı sayıda meşrutiyetten istediğini elde edememiş bir insanın sitemi de yer almaktadır:
Vakıf oldum derdine bî-çaregan milletin
Ağladım rikkatle insanıyetin ahvaline
Ah! Eğer böyleyse kanun-ı müsavat-ı beşer
Lanet olsun âlemin mazi ü istikbaline

“M. Z” takma adıyla yazılan dörtlük, meşrutiyetten bekleneni bulamamış çaresiz bir milletin isyanını özetlemesi bakımından oldukça önemlidir.

1909 yılında “Matbuat Kanunu” da Meclis-i Mebusan'dan geçer. Buna göre süreli yayın veyahut kitap neşretmek için çeşitli kısıtlamalar ve düzenlemeler söz konusu olur. II. Abdülhamid'i “istibdat” dönemi olarak nitelendiren kişilerin böyle bir düzenleme yapması, devrin şairlerini rahatsız eder ve A. Erzurumî durumu şöyle eleştirir:

Adamın ağzını evvelce tıkar gâsibler
 Meneder Őiddet ile nale-i mazlumu adû
 Milletın çeŐmi aadıldı, kapanır mı aadı
 Bizi ahmak yerine koymayın artık yahu! (*Aks-ı Sada*, nu: 71)

Sonuç olarak denilebilir ki *Aks-ı Sada*'da II. Abdülhamid dönemini merkeze alan eleştiriler yer almasına rağmen 1908 sonrasını hicveden manzumeler de yayımlanmıştır.

2. Övgü

Aks-ı Sada, İttihat ve Terakki'yi merkeze alan bir gazetedir. İttihat ve Terakki'nin görüşleri doğrudan *Aks-ı Sada*'ya sirayet eder. Bunun bir sonucu olarak gazetede firkanın övüldüğü manzumeler neşredilir. *Aks-ı Sada*'nın 17 Nisan 1909 tarihli 71'inci sayısında Görüceli Hatip Arnavut Hafız Ali imzasıyla yayımlanan manzume, İttihat ve Terakki olmasaydı, hiçbir şeyin başarılamayacağı öne sürülerek firkanın ömür boyu var olması dilenir:

Cemiyet olmasaydı tufan hûn olurdu
 Erbab-ı müfsidetten âlem zebun olurdu
 Cemiyete nıgehbân olsun hemıŐe Allah (*Aks-ı Sada*, nu: 71)

Manzumenin takdim yazısında da metnin neŐrediliŐ sebebini gazetede yayımlanan "İttihada Doğru" başlıklı yazıya dayandırılarak Şöyle denilir:

"Muteber *Aks-ı Sada* gazetesinde 'İttihada Doğru' serlevhasıyla tahtında Mehmed Hamdi Bey tarafından keŐide-i silk-i sûtür buyurulan makale-i dil-niŐin bendenize irticalen manzume-i âtiyeyi Őöyletti. Tensip buyurulduğu takdirde muhterem gazetelerinin bir köŐesine derci mütemennadır."
 (*Aks-ı Sada*, nu: 71)

Bu alıntılar gösteriyor ki *Aks-ı Sada*, İttihat ve Terakki'nin övülmesi ve yeni üyeler elde edip halkın üstündeki gücünü arttırmak için gayret etmekte ve firkayı savunmaktadır.

3. Yardım Talebi

1909 yılında Osmanlı Devleti'nin donanmasını geliŐtirmek ve gerekli gemileri alabilmek adına maddî katkı sağlamak amacıyla, gönüllülük esasına bağlı Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti kurulur. Cemiyet olduğuça faydalı olur ve pek çok gemi halktan toplanan yardımlar sayesinde alınmıştır. Alınan gemiler arasında en çok bilineni Sultan Osman ve ReŐadiye dretnotlarıdır. Bu gemilerin halk arasında tanınmasının nedeniyse satın alınmasına rağmen İngiltere'nin gemilere el koymasıdır. (Güvenç, 2011) Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti'nin kurucularından birisi de Doktor Fazıl Berki'dir. Cemiyete katılımı arttırabilmek ve daha çok yardım toplayabilmek amacıyla konferanslar verip, manzumeler kaleme almıştır. (Türkoğlu, 2018: 10) Kastamonu'nun hem ilk özel gazetesi hem de İttihat ve Terakki'nin Kastamonu Őubesinin yayın organı olan Köroğlu'nda (Yılmaz, 1997: IV) Fazıl Berki'nin manzumeleri neŐredilmiŐtır. *Aks-ı Sada*'da da buradaki manzumeler aynen yayımlanmıştır. Bu sayede *Aks-ı Sada*'nın donanmanın geliŐmesi için Samsun halkını örgütlemeye çalıştığı söylenebilir.

Aks-ı Sada'nın 28 Ağustos 1909 tarihli 109'uncu ve 31 Ağustos 1909 tarihli 110'uncu sayısında Fazıl Berki'nin manzumeleri yayımlanır. İlk olarak Köroğlu'nda yayımlandığı bilinen

bu manzumeler, bir ay gibi kısa bir sürede *Aks-ı Sada*'da da neşredilir. Bu durum hem şehirler arasındaki ulaşımı hem de vatan uğrunda birliği göstermesi bakımından önemlidir. "Türkçe Şiirler" başlıklı manzumelerde, II. Abdülhamid dönemi eleştirilmektedir. Padişahın donanmayı yok ettiği ileri sürülerek,

Bilirsiniz Abdülhamid donanmayı bitirdi

Haps eyledi, zincirledi yattı çürüdü

Etrafını denizlerin hayvanları bürüdü

Kazanları berbat oldu, bacaları tütmedi (*Aks-ı Sada*, nu: 109)

denilmektedir ve kurtuluşun yeni bir donanma kurmak olduğu bunun yolunun da halktan toplanacak yardımlara bağlı olduğu vurgulanır.

4. Vatan

Aks-ı Sada'da vatan mefhumu bir bütün olarak ele alınmaktadır. Gazetenin 59'uncu sayısında "Vatan Şarkısı" başlığıyla Hüsnü Bey'in kaleme aldığı manzume bu bakımdan oldukça önemlidir. Hüsnü Bey'e göre vatan, insanın en kutsalıdır. Ona bağlılık içten ve derin saf muhabbetle gerçekleşir:

Ey mukaddes vatan, ey mader-i müşfik daim

Seni millet sever elbet bu muhabbet saftır

Buna nispet bütün ikbal bütün âmâl laftır

Vatan, ey hâk-ı mübarek seni tekbîl ederek

Seni tebcil ederek şanını ala ederiz

Yoluna can veririz, Hak yoluna hep gideriz (*Aks-ı Sada*, nu: 59)

Vatan kutsal olduğu için mübarek toprak olarak görülmektedir. Bundan dolayı onu bir tutup, yüceltmek ve şanını yükseltmek her vatandaşın görevidir. Bu uğurda gerekirse can vermekten de kaçınılmamalıdır.

Sonuç olarak söylenebilir ki *Aks-ı Sada*'da siyasi konulu manzumelere de geniş yer verilmiştir.

SONUÇ

Samsun bulunduğu konum ve farklı milletten insanların bir arada bulunması bakımından önemli bir şehirdir. Şehirdeki ilk gazete 1870'te Rumlar tarafından neşredilmiştir. Türklerin yayımladığı ilk gazete Hacı Hüseyin Avni Bey'in matbaasında basılan *Aks-ı Sada*'dır. Gazetenin amacı İttihat ve Terakki'yi desteklemektir. Bunu yaparken eski yönetimin eleştirilip yeni yönetime yer açılması gerekir ve bundan dolayı II. Abdülhamid dönemi ağır bir şekilde hicvedilir. İttihat ve Terakki'nin ilk döneminde egemen bir görüş olarak benimsediği Osmanlılık görüşünü savunmuştur. *Aks-ı Sada*, Samsun'un edebiyat ortamının gelişmesinde de önemli katkıları vardır. "Kısm-ı mahsus/edebî" başlığı altında farklı konulardan pek çok manzume neşredilmiştir. Nesir yerine manzumelerin yayımlanmış olması, gazetenin yayın görüşünü göstermesi bakımından önemlidir. Buradan hareketle *Aks-ı Sada*'nın Samsun'un şiir mektebi olduğu söylenebilir. Siyasî

manzumelerde, II. Abdülhamid'in ve onunla özdeşleşen istibdadın eleştirildiği görölmektedir. Ayrıca hürriyetin ve meşrutiyetin övüldüğü de anlaşılmaktadır. Kısım-ı mahsus/ edebî" bölümünün oluşması 16 Kânun-ı evvel 1324 (29 Aralık 1908) tarihli kırkinci sayıda gerçekleşir. Yayımlanan ilk manzumeyse Giresun'dan H. Rüştü'nün gönderdiği "Neşaid-i Sevda" başlıklı derlemidir. Aynı sayıda meşrutiyetin yeniden yürürlüğe girmesinden dolayı düşülen bir kıt'a da vardır. Gazetede edebiyat sayfası düzenli bir şekilde çıkmamaktadır. 40'inci sayıdan sonra 42'nci sayıda manzumelere yer verilirken ardından 51'inci sayıda metinler neşredilir. H. Rüştü, Fevzi, Feyzi ve Hüsnü gibi belirli isimler gazeteye düzenli bir şekilde manzume göndermiştir. H. Rüştü umumiyetle aşk ve özlem temine bağlı manzumeler kaleme alıp geleneğin çizgisinden ilerlemiştir. Fevzi ise manzumelerini Çorum'dan göndermekte ve aşk konusunu H. Rüştü'de olduğu gibi geleneğin bakış açısıyla işlemektedir. Fevzi'nin bazı manzumelerinde II. Abdülhamid ve istibdat yönetimi eleştirilmektedir. Hüsnü Bey'se vatanın kutsallığına temas etmiştir. Görölüyor ki gazetede neşredilen manzumelerde, sevgiliye duyulan özlemde köyün anlatılmasına ve devrin siyasî olaylarına kadar geniş bir yelpazede çeşitli konular ele alınmıştır. Bağlam ve Türkçenin kullanımı bakımından müellifler arasında ön plana çıkan isim Âğâh Bey'dir. Oğlunun ölümü üzerine yazdığı şiirler, müellifin kaleminin güçlü olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak *Aks-ı Sada*, 1908 itibarıyla Samsun'daki edebî ortamı ve Bâb-ı Âli'nin Samsun'dan nasıl görüldüğünü göstermesi bakımından dikkat çeken bir gazetedir.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Hüseyin (2010). *Dünden Bugüne Trabzon Basını 1, Trabzon: Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı.*
- Aydoğdu, Orçun (2021). "Samsun Matbuatında Çok Kültürlülük", *Şehir Tarihi Yazarları Çok Dilli Çok Kültürlü Şehirler*, ed. Ömer Bozkurt, Mehmet Tuğrul, Yahya Aydın, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.
- Bardakçı, Murat (2011). "Abdülhamid, tahtından 'kitap yakma' suçlamasıyla indirilmiştir", Habertürk, <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/614533-abdulhamid-tahtindan-kitap-yakma-suclamasiyla-indirilmisti>. Erişim tarihi: 02.11.2021
- Beayatlı, Yahya Kemal (1999). *Çocukluğum Gençliğim Siyasi ve Edebi Hatıralarım*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Bilici, Bahar (2019). *II. Meşrutiyet Dönemi Anadolu'da Bir Taşra Gazetesi "Aks-ı Sada (Anadolu Sesleri)"*, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Samsun.
- BOA. DH. MKT., 1284-87.
- Fazıl Berki (1325), "Türkçe Şiirler", *Aks-ı Sada*, S. 109.
- Güreller, Askan (1974). *Samsun Basını*, Bitirme Tezi İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi: İstanbul.
- Güvenç, Serhat (2011). *Osmanlıların Drednot Düşleri*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hüsnü (1324). "Vatan Şarkısı", *Aks-ı Sada*, S. 59.
- K, Yust (1995). *Kemalist Anadolu Basını*, Ankara: ÇGD Yayınları.
- Kaplan, Mehmet (1978). *Şiir Tahlilleri 1*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Komisyon (1909), *Serseri Nizamnamesi*, İstanbul: Asır Matbaası.

- Özgül, Metin Kayahan (2016). *Muallim Naci Efendi*, İstanbul: Kitabevi.
- Saraç, Yekta, Andi, Fatih (1997). “Âkif Paşa Divançesi”, *İlmî Araştırmalar*, S. 4.
- Sarısakal, Baki (2003). *Samsun Basın Tarihi*, Samsun: Cem Ofset.
- Tatar, İlknur (1997). *Yaşar Nezihe Bükülmez Hayatı ve Şiirleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Türkoğlu, Meltem (2018). *Fazıl Berki Tümtürk'ün Hayatı ve Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kastamonu.
- Yaşar Nezihe (1340), *Feryadlarım*, İstanbul: Vatan Matbaası.
- Yılmaz, Mehmet Serhat (1997). *Kastamonu Basınında Köroğlu Gazetesi (1908-1918)*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü: Ankara.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.